

РАЗДЕЛ 10. МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКАМ В ПОЛИЭТНИЧНОЙ СРЕДЕ. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

УДК 811.161.2

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Борзенко С.Г., Бабасва Л.В.

Постановка проблеми. Мовна картина світу, що історично склалася в буденній свідомості даного мовного колективу, віддзеркалює сукупність уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дійсності.

Існує думка, що кожна мова «малює» свою картину світу і зображує дійсність трохи інакше, ніж це роблять інші мови. Реконструкція мовної картини світу складає одне з найважливіших завдань сучасної лінгвістичної семантики.

Дослідження мовної картини світу ведеться у двох напрямках. З одного боку, на основі системного семантичного аналізу лексики певної мови проводиться реконструкція цілісної системи уявлень, що віддзеркалює дана мова, незважаючи на те, чи є та система уявлень специфічною, чи універсальною. З іншого боку, досліджуються окремі, характерні для даної мови концепти, що мають дві властивості: вони є «ключовими» для даної культури (у тому смислі, що дають «ключ» до її розуміння) і одночасно важко перекладаються іншими мовами або зовсім не мають еквіваленту в інших мовах. Отже, мовна картина світу реконструює концептуальну картину. А та в свою чергу безпосередньо пов'язана з лінгвокультурологією.

Лінгвокультурологія – дуже молода наука. Як вважає В. Мокієнко, вона є послідовницею лінгвокраїнознавства [5, с.25] і досліджує, на думку В.В.Красних, “виявлення, віддзеркалення і фіксацію культури в мові й дискурсі. Безпосередньо пов'язана з виявленням національної картини світу, мовної свідомості, особливостей ментально-лінгвального комплексу” [3, с.12]. Досить серйозні лінгвокультурологічні дослідження проводять В.Н.Телія, Н.Д.Арутюновою, С.Воркачовим, І.А.Голубовською, Ю.Д.Апресьяном, польськими лінгвістами I. Bartmiński, S. Niebrzegowska, A. Mikolajczuk активно розвивається вказана наукова парадигма в межах української лінгвістики О.О.Селіванова, С.А.Жаботинська, Р.Кісь. Ці дослідження стали нашою методологічною базою в пошуках методичних прийомів і засобів у роботі в іншомовній аудиторії, у формуванні лінгвокультурологічної компетенції на матеріалі художніх текстів.

Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту – це розуміння й тлумачення його через усвідомлення культурно значимих концептів (термін В.Н.Телія), соціально значимої інформації або ключових культурних концептів (термін А.Вежицької), тобто через усвідомлення базового поняття культурології. С.Воркачов інтерпретує поняття «культурно значимий концепт» як семантичне утворення; В.В.Красних – як “одиницю мови дискурсу,

яка є тим каналом, через котрий ми можемо увійти в культурно-історичний прошарок ментально-лінгвального комплексу”.

Кожен із дослідників у своїй спробі охарактеризувати сучасне лінгвістичне осмислення концепту шукає певні підходи. Так, за спостереженням С.Г. Воркачова, перший з підходів базується на широкому розумінні концептів як лексем, значення яких є змістом національної мовної свідомості, які формують певну картину світу. Сукупність таких одиниць утворює концептосферу мови, в якій концентрується культура нації. Другий підхід – вузьке розуміння – кваліфікує концепт як семантичне утворення, відзначене лінгвокультурною специфікою, що характеризує носіїв певної етнокультури. Третій підхід – це розуміння концептів як метафізичних ключових семантичних утворень менталітету [1].

У своїй методичній практиці ми використовуємо всі три підходи осмислення концепту. Виходячи з цього, ми намагалися створити таку схему лінгвокультурологічної інтерпретації тексту, котра б показала, якими шляхами студенти, вивчаючи українську мову як іноземну, приходять до усвідомлення концептуальної картини світу українського народу через його мовну картину.

СХЕМА лінгвокультурологічної інтерпретації тексту

Культурологічна лексика – це еквівалентні, безеквівалентні, міфологізовані мовні одиниці: архетипи і міфологеми; фразеологічний мовний фонд, стереотипи, символи, мовленнєва поведінка, фольклорні тексти тощо.

В іншомовній аудиторії, зокрема в аудиторії французьких й американських слухачів, під час читання різноманітних текстів українською мовою семантизувалася лексика, пов'язана з історією України, українською літературою, етнографією, засобами масової інформації в Україні, наукою та освітою, політикою та економікою.

Фонову лексику ми розподілили на еквівалентну та безеквівалентну. Ми враховували той факт, що еквівалентна лексика перекладається легко, безеквівалентна взагалі не перекладається, і вона, а також декотрі фонові слова потребують пояснення незіставних одиниць, що віддзеркалюють специфіку національної культури.

Еквівалентна та безеквівалентна лексика об'єднується в групи із врахуванням свого походження та тематичної ознаки: слова, що називають предмети і явища традиційного побуту, історизми, персоналії, фольклорна лексика, лексика фразеологічних одиниць тощо.

Замість низки передтекстових завдань ми намагалися продемонструвати семантичні зв'язки в певних схемах, що за своєю структурою нагадують будову ментального лексикону, і таким чином сприяти оволодінню за значно коротший строк великим набором зв'язків між знаками і кодами семантичних ознак.

Проблема будови ментального лексикону – одна із найважливіших у психолінгвістиці, а психолінгвістика, як відомо, тісним чином пов'язана з методикою викладання іноземних мов.

Лексикон розглядається Ч. Осгудом як один із важливих механізмів когнітивної переробки інформації. Лексикон, за Осгудом, це швидше процес, ніж пам'ять зберігання, роль його провідна по відношенню до синтаксису, в ньому функціонують когнітивні структури.

О.С. Кубрякова вважає, що ментальний лексикон – це система, яка віддзеркалює мовні здатності, знання про слова та еквівалентні їм одиниці й виконує складні функції, пов'язані як зі словами, так і з структурами репрезентації енциклопедичних знань, що стоять за ними [4].

У роботі Віллема Левелта «Speaking: From intention to Articulation» (1989, 1993) ментальний лексикон взагалі відіграє провідну роль у продукуванні мовлення [9].

Розглядаючи структуру лексичної одиниці в ментальному лексиконі, В. Левелт умовно зображує її як коло, розділене на чотири рівних сектори, що відповідають значенню, синтаксису, морфології та фонології. Верхня частина такого кола містить значення і синтаксис, нижня – морфологію і фонологію. Його лексикон має внутрішню структуру із різноманітними зв'язками між його одиницями. У згаданій праці він подає малюнок, де схематично показана частина лексичної сітки, стрілки репрезентують зв'язки в середині сітки. Вузли сітки репрезентують концепти. Вони зв'язані стрілками, котрі показують характер зв'язку між концептами. Концепцію Левелта ми взяли на озброєння у своїй передтекстовій роботі.

Не підлягає сумніву, на наш погляд, твердження О.О. Залевської, що лексикон – динамічна функціональна система, що самоорганізується внаслідок постійної взаємодії між процесом переробки і впорядкування мовленнєвого досвіду та його продуктами [2].

Отже, суть лексикону, за Ч. Осгудом, В. Левелтом, Є.С. Кубряковою, О.О. Залевською, це семантичні зв'язки між його одиницями, семантичні сітки. Сітьова модель передбачає, що слова або їхні концептуальні еквіваленти існують в семантичній пам'яті як незалежні одиниці, з'єднані в єдину сіть за допомогою зв'язків [6].

Подаємо декілька *схем репрезентації фонової, еквівалентної та безеквівалентної лексики та її семантичних зв'язків*.

Ключові концепти у цих схемах розташовуються в центрі блоку, а їхні репрезентанти – довкола, на однаковій відстані від центру. Взаємозв'язок центру і периферичних блоків – це

динамічна функціональна система. Базою у цих схемах є семантичний блок, а граматичний відіграє допоміжну роль.

Остання схема – це вже сітьова модель взаємодії усіх ключових концептів тексту.

Схема 1.

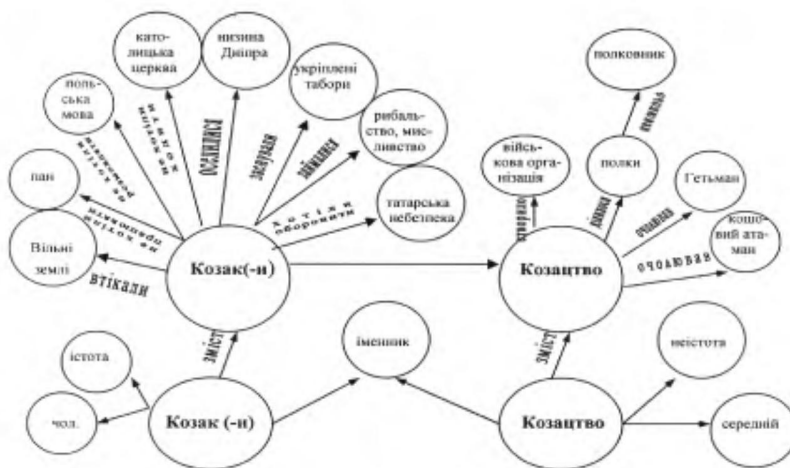

Схема 2.

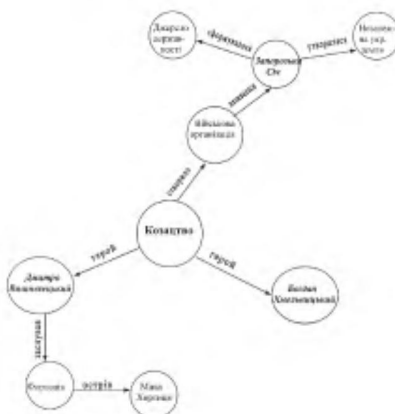

Схема 3.

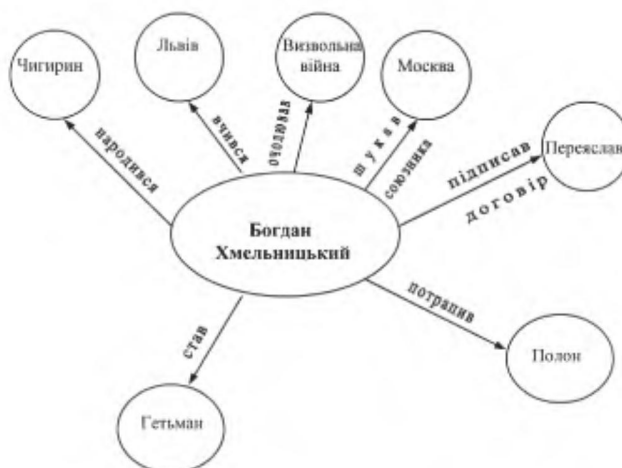

Схема 3.

Після семантизації лексичного матеріалу, створення семантичної сітки слухачам пропонуються змодельовані тексти. Наприклад:

„Виникнення Українського козацтва”

У XIV-XV століттях виникає нова верства українського суспільства – козацтво.

Чому з'явилися козаки і що означає слово „козак”? „Козак” означає „вільна Людина”, „воїн-вершник”. Причини їхньої появи різні: економічні, соціальні, політичні, стратегічні, національні. Молоді, здорові люди не хотіли бути кріпаками, працювати на пана. Вони втікали у вільні землі Подніпров'я та в степи. Вони самі хотіли боронити свою землю від татарської небезпеки. Вони не хотіли розмовляти тільки польською мовою і ходити в католицьку церкву.

Козаки оселились в низині Дніпра (це місце мало назву Запоріжжя) і в степу (це місце називалось Дике Поле). Вони заснували укріплені табори, займались рибальством, мисливством, організували походи проти татар та турків.

В боротьбі з татарами став відомим козацький герой князь Дмитро Вишневецький. Він заснував у 1556 році на острові Мала Хортиця фортецю. Це був початок Запорозької Січі – військової організації козацтва. Запорозька Січ – незалежна українська земля зі

своєю владою. Козацтво ділилось на полки (по 500-1000 чоловік), на чолі стояв полковник. Полки – на сотні, на чолі стояв сотник; сотні – на курені, на чолі стояв отаман. Все козацьке військо очолював гетьман, запорозьке військо – кошовий отаман.

Які були умови вступу в Січ? Знання української мови, православна віра, вміння володіти зброєю, бути вірним своїм товаришам, бути неодруженим.

У боротьбі з турецько-татарською небезпекою українське козацтво зросло у велику силу, а Запорозька Січ стала джерелом формування української державності.

В оперативній, а потім і в довготривалій пам'яті, завдяки передтекстовій роботі, накопичуються слова-концепти, їхні структури, взаємодії структур, відпліфвані з погляду граматики.

Текст демонструє взаємозв'язок мови й мислення. Дві основні функції мови – когнітивна й комунікативна спираються на взаємозв'язані, але не тотожні структури мовної свідомості.

Виокремлення в передтекстовій роботі певних концептів, створення концептуальних полів, презентація взаємодії концептів призводить до формування певних навичок у читанні й розумінні тексту.

Висновки. Кожна мова створює свою мовну картину світу, свій образ ментального світу, а тому диктуючи, в свою чергу, тим, що говорять певною мовою, особливий спосіб чи стиль світосприйняття, ми і будували свою методичну стратегію навчання культурології в іншомовній аудиторії.

Викладаючи українську мову в іншомовній аудиторії, ми враховуємо дві її важливих функції – когнітивну і комунікативну. Якщо при когнітивному підході до мовних явищ акцентується зв'язок цього явища з внутрішньою, ментальною стороною людської діяльності, то при підході комунікативному увага приділяється тому, як використовується явище, що вивчається, в процесі спілкування людей, при вербалізації їхніх намірів.

У реальному житті когніція і комунікація тісно між собою зв'язані – і провести між ними межу можна лише умовно. В когнітивно-дискурсивній парадигмі виникає завдання реалістичного відзеркалення функціонування мови і окремих її категорій, одиниць чи конструкцій, і тому зусилля викладача іноземної мови в першу чергу повинні бути спрямовані на те, щоб те чи інше мовне явище задовольняло як когнітивні, так і комунікативні потреби.

Список літератури

7. Воркачев С. Г. Методологические основы лингвоконцептологии // Теоретическая и прикладная лингвистика. Аспекты межкультурной деятельности: Межвуз. сб. науч. тр. – Воронеж: ВГУ, 2002 – Вып. 3.
8. Залевская А.А. Введение в психолингвистику. – М., 1999.
9. Красных В.В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология. – М., 2002.
10. Кубрякова Е.С. Понимание текста: информация и области ее действия // Семантика языковых единиц: Доклады Международной конференции. – Т.1. – М., 1996.
11. Мокиенко В. Украинская фразеология и русская картина мира // *Słowo. Tekst. Czas.* – Szczecin, 2000. – С.25-33.
12. Levelt W. J.M. *Speaking: From Intention to Articulation.* – Cambridge (Mass.), 1993.

Поступила до редакції 03.02.2006 р.